

26.8.2011

Dnro 973/2/10

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Mikko Sarja

YLEINEN EDUNVALVOJA LAIMINLÖI RIITTÄVÄN YHTEISTOIMINNAN PÄÄMIEHENSÄ KANSSA

1
ASIA

Ajankohtaisessa Kakkosessa kerrottiin vuonna 2010 erään vanhuksen edunvalvonnasta. Edunvalvojana toimi tuolloin Tampereen oikeusaputoimiston 2. yleinen edunvalvoja. Kyse oli erityisesti päämiehen asunnon myymisestä. Ohjelmassa haastatellun omaisen mukaan asunto oli myyty päämiestä ja lähiomaisia kuulematta.

Ohjelmassa haastateltiin myös päämiestä, joka ei kertomansa mukaan ollut koskaan tavannut edunvalvojaansa. Hän toi myös esiin, että hän ei olisi halunnut, että asunto myydään. Ohjelmassa esiin tuodun päämiehen lääkärin näkemyksen mukaan päämies kykeni ottamaan asioihinsa kantaa. Ohjelmassa viitattiin myös siihen, että päämiehen hyvän eläkkeen johdosta asunnon myymiseen ei olisi ollut ainakaan taloudellista tarvetta, ja siihen, että asunto olisi myyty liian halvalla. Viimeksi mainittua näkemystä perusteltiin sillä, että sama asunto oli joitakin aikoja myöhemmin tullut myyntiin huomattavasti korkeammalla hinnalla.

Ohjelmassa haastatellun Tampereen maistraatin henkikirjoittajan mukaan maistraatti oli myöntänyt asunnon myymiseen luvan.

Otin eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 4 §:n nojalla omasta aloitteestani tutkittavaksi päämiehen asunnon myymisen ja eräiden muiden siihen liittyneiden menettelyjen asianmukaisuuden.

2
SELVITYS

2.1
Selvittämisen vaiheet

Pyysin ensinnäkin maistraattia toimittamaan asian tutkimiseksi tarvittavan selvityksen yleiseltä edunvalvojalta. Toiseksi pyysin maistraattia antamaan selvityksen myös omalta osaltaan. Selvityksissä tuli kiinnittää huomiota erityisesti seuraaviin seikkoihin:

1. Onko edunvalvoja koskaan ollut yhteydessä päämieheensä?
2. Oliko edunvalvoja keskustellut asunnon myymisestä päämiehensä kanssa ennen lupahakemuksen tekemistä? Jos ei ollut, mihin tämä oli perustunut?
3. Miksi edunvalvoja oli katsonut asunnon myymisen olleen päämiehen edun mukaista?

4. Miksi maistraatti oli katsonut asunnon myymisen olleen päämiehen edun mukaista, eli miksi maistraatti oli katsonut voivansa myöntää myyntiin luvan?
5. Oliko maistraatti selvittänyt päämiehen mielipiteen asiassa ennen luvan myöntämistä? Jos ei ollut, mihin tämä oli perustunut?
6. Mitä päämiehen asunnossa olleelle irtaimelle omaisuudelle oli tehty?
7. Jos irtainta omaisuutta oli myyty, oliko päämiehen mielipide tässä yhteydessä selvitetty? Jos ei ollut, mihin tämä oli perustunut?

3

RATKAISU

3.1

Edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminta asuntoa myytäessä

3.1.1

Arvioinnin lähtökohdat

Asiaa koskevasta sääntelystä totean ensinnäkin, että holhoustoimilain 29 §:n 1 momentin mukaan edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestä tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskeissa oikeustoimissa, jollei tuomioistuin ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty.

Holhoustoimilain 43 §:ssä säädetään puolestaan edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminnasta. Pykälän 1 momentin mukaan ennen kuin edunvalvoja tekee päätöksen tehtäviinsä kuuluvassa asiassa, hänen on tiedusteltava päämiehensä mielipidettä, jos asiaa on tämän kannalta pidettävä tärkeänä ja kuuleminen voi tapahtua ilman huomattavaa hankaluutta. Saman pykälän 2 momentin mukaan kuuleminen ei kuitenkaan ole tarpeen, jos päämies ei kykene ymmärtämään asian merkitystä.

Jälkimmäisen säännöksen tarkoitus on korostaa edunvalvojan ja päämiehen välisen yhteistoiminnan merkitystä. Yhteistoiminnan tarve on säännöksen perusteluiden mukaan suurin silloin, kun päämiehen oikeutta määrätä varallisuudestaan ei ole lainkaan rajoitettu tai kun rajoitus on määrätty koskemaan ainoastaan tiettyjä oikeustoimia tai määrättyä omaisuutta. Tämä yhteistoimintasääntely koskee hallituksen esityksen mukaan ainoastaan edunvalvojan ja päämiehen keskinäistä suhdetta. Kuulemisvelvollisuuden laiminlyönti ei vaikuta edunvalvojan tekemän oikeustoimen sitovuuteen eikä siihen muutoinkaan liity suoranaista sanktiota. Edunvalvojan kykenevyys yhteistoimintaan päämiehensä kanssa voidaan kuitenkin ottaa huomioon esimerkiksi silloin, kun harkitaan edunvalvojan määräämistä tehtävänsä tai hänen vapauttamistaan siitä (HE 146/1998 vp, s. 51).

Holhoustoimilaissa ei ole erikseen nimenomaisesti säädetty siitä, mikä merkitys päämiehen mielipiteelle tulee antaa arvioitaessa oikeustoimiin ryhtymistä. Oikeuskirjallisuudessa asiasta on esitetty muun muassa seuraavia, toisistaan osin voimakkaastikin eriäviä, näkemyksiä.

Yhtäältä päämiehen tahdolle on annettu ratkaiseva merkitys, kun kyseessä on niin sanottu päämiestä tukeva edunvalvonta eli edunvalvonta on lievintä laatua (ks. Ahti Saarenpää: Holhouksesta edunvalvontaan, Pohjois-Suomen tuomarikoulun julkaisuja 1–2/2000, s. 165).

Toisaalta on katsottu, että päämiehelle ei ole holhoustoimilaissa annettu näin vahvaa asemaa. Sen sijaan on katsottu, että päämiehen mielipiteen merkitys edunvalvojan päätöksenteossa määräytyy kuulemisvelvoitteen ja päämiehen etujen edistämismääräyksen kautta. Silloin, kun päämiestä kuullaan,

päämiesten lausumien on katsottu olevan informaatiota, jonka valossa arvioidaan, miten asiassa olisi päämiehen parasta ajatellen edettävä (Markku Helin: Edunvalvojan päätösvallan rajoista, Lakimies 6–7/2001, s. 1073).

Edelleen on todettu, että edunvalvonta vaikuttaa päämiehen autonomiaan ja oikeusasemaan siten, että päämies joutuu tosiasiaissa hyväksymään edunvalvojan kelpoisuutensa rajoissa tekemät oikeustoimet ja omaisuuden vallintaratkaisut. Jos päämies ja edunvalvoja ovat oikeustoimesta eri mieltä ja edunvalvoja päättää siitä vastoin päämiehen kantaa, oikeustoimi sitoo holhoustoimilain 29 §:n 1 mukaisesti päämiestä, jos oikeustoimi kuuluu edunvalvojan kelpoisuuden piiriin (Pertti Välimäki: Holhoustoimen pääpiirteet, 2008, s. 31).

Kirjallisuudessa on myös todettu, että ongelmallisimpia tilanteita syntyy yleensä sellaisten päämiesten osalta, jotka jollakin tavalla ymmärtävät asian mutta ymmärryksen taso vaihtelee. Tällöin edunvalvojan on pyrittävä kaikki näkökohdat huomioon ottaen ratkaisemaan asia päämiehensä kokonaisuuden mukaisesti (Ari Heikkinen – Aila Heusala – Soja Mäkelä – Kari Nuotio: Holhoustili, 2003, s. 31).

Oikeuskäytännöstä voidaan mainita korkeimman oikeuden ennakkopäätös KKO:2005:2, jossa oli kyse siitä, että päämiestä vaadittiin julistettavaksi vajaan vuoksi, että hän oli haluton toimimaan yhteistyössä edunvalvojan kanssa ja häntä oli vaikea tavoittaa. Päätöksen perusteluissa on otettu kantaa myös päämiehen kuulemisvelvoitteeseen ja päämiehen mielipiteen merkitykseen asioita hoidettaessa.

Päätöksen perusteluissa todetaan muun muassa, että päämiehen ihmisoikeuksien kunnioittaminen, päämiehen etujen ensisijaisuus ja osallistumismahdollisuuksien turvaaminen edellyttävät, että edunvalvoja toimii yhteistoiminnassa päämiehen kanssa ja tämän tahtoa kunnioittaen. Edunvalvojan kelpoisuutta ei toisaalta kuitenkaan korkeimman oikeuden mukaan ole järjestetty holhoustoimilaissa päämiehen suostumuksesta riippuvaiseksi. Sellaisessakin tapauksessa, jossa päämiehelle on määrätty edunvalvoja hänen toimintakelpoisuuttaan rajoittamatta, edunvalvoja voi korkeimman oikeuden mukaan tehdä päämiehen puolesta oikeustoimia pääsääntöisesti päämiehen suostumuksesta riippumatta. Edunvalvojan päämiehensä puolesta tekemät oikeustoimet ovat siis korkeimman oikeuden päätöksen perustelujen mukaan yleensä päteviä, vaikka päämies ei olisi niihin etukäteen suostunut eikä niitä jälkikäteen hyväksynyt.

Holhoustoimilain 43 §:n kuulemissäännöksistä korkein oikeus on todennut, että niissä on kysymys ainoastaan edunvalvojan ja päämiehen välisestä suhteesta eivätkä ne siten rajoita edunvalvojan kelpoisuutta. Edelleen korkein oikeus on todennut, että jos päämies ja edunvalvoja ovat eri mieltä esimerkiksi edunvalvojan tehtäväpiiriin kuuluvasta oikeustoimesta, edunvalvojalla on kelpoisuus ratkaista asia päämiehen tahdon vastaisesti, vaikka päämiehen toimintakelpoisuutta ei olisikaan rajoitettu.

Oikeuskirjallisuudessa kyseistä korkeimman oikeuden tulkintaa on arvosteltu ja pidetty perusoikeusvastaisena. Kirjoittaja on peräänkuuluttanut holhoustoimilain muuttamista tältä osin (ks. Ahti Saarenpää: Henkilö- ja persoonallisuus oikeus, teoksessa Oikeusjärjestys, osa 1, 2009, s. 311).

3.1.2

Kannanotto

Käytettävissäni olleen aineiston mukaan yleinen edunvalvoja ei ollut tiedustellut päämiehensä kantaa asunnon myyntiin. Päämiehen omana kotina käyttämän asunnon myyminen on eittämättä sellainen päämiehen näkökulmasta merkityksellinen toimi, jonka osalta päämiehen kuuleminen tulee ajankohdattaiseksi. Päämiehen kuulemista koskeva holhoustoimilain 43 § ei kuitenkaan ole ehdoton, vaan siinä

päämiehen kuuleminen on kytketty päämiehen kykyyn ymmärtää asian merkitys. Säännös jättää siten sijaa edunvalvojan tapauskohtaiselle harkinnalle siinä, milloin päämiehen voidaan katsoa ymmärtävän asian merkityksen. Korostan tässä yhteydessä sitä, että oikeusasiamies ei voi kirjallisessa kantelumenettelyssä arvioida päämiehen ymmärryskykyä yksittäisessä asiassa.

Holhoustoimilaissa tai sen perusteluissa ei ole enemmälti otettu kantaa siihen, miten edunvalvojan tulee varmistua päämiehen ymmärryskyvystä ennen eri toimiin ryhtymistä. Käsitys päämiehen ymmärryskyvystä voi luonnollisesti muodostua eri tavoin. Yhtäältä se voi perustua edunvalvojan henkilökohtaisiin havaintoihin ja kokemuksiin päämiehestään. Toisaalta edunvalvoja voi hankkia lääkärinlausunnon arvionsa pohjaksi.

Nyt yleisen edunvalvojan käsitys päämiehensä ymmärryskyvystä ei käytettävissäni olleiden asiakirjojen perusteella ollut perustunut ainakaan päämiehen henkilökohtaiseen tapaamiseen. Sen sijaan hänen käsityksensä oli pohjautunut vahvasti edunvalvojan määräämisasiassa aiemmin hankittuun lääkärinlausuntoon, jonka mukaan päämies oli kärsinyt harhaluuloisuudesta vuosikymmenten ajan. Lisäksi yleinen edunvalvoja on viitannut päämiehen ikään ja hoitopaikkaan, joka on psykiatrisen yksikkö vaikeimmin hoidettaville psyykkisesti sairaille vanhuksille. Päämiehen ikä, lääkärinlausunto ja hoitopaikka huomioon ottaen yleisellä edunvalvojalla ei kertomansa mukaan ollut syytä uskoa päämiehen terveydentilan parantuneen.

Sinänsä on totta – kuten selvityksissäkin on tuotu esiin –, että laissa ei ole määrätty, minkä ikäinen lääkärinlausunnon on oltava ollakseen luotettava. Toisaalta laissa ei ole ylipäätään määrätty siitäkään, että edunvalvojan käsityksen päämiehen ymmärryskyvystä tulisi edes perustua yksinomaan lääketieteelliseen selvitykseen. On sinänsä toisaalta täysin ymmärrettävää, jos edunvalvoja tukeutuu arvioissaan myös tällaiseen selvitykseen.

Tällainenkaan selvitys ei kuitenkaan välttämättä anna aukotonta kuvaa päämiehen tilanteesta tai toimintakyvystä kaikkia yksittäisiä tapauksia ajatellen. Poissuljettua ei ole sekään, että arviot poikkeavat toisistaan. Nyt edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa annetun 13.1.2009 päivätyn lääkärinlausunnon mukaan henkilö ei ymmärtänyt edunvalvonnan merkitystä eikä häntä voitu kuulla. Noin vuotta myöhemmin (5.2.2010) edunvalvojan vaihtamisasiassa annetun lausunnon mukaan päämies oli täysin kykenevä ottamaan kantaa edunvalvontaa koskevaan asiaan.

Edellä todetun johdosta pidänkin kritiikille erittäin alttiina sellaista yksioikoista ja pitkälle yleistävää ajattelua – jonka yleinen edunvalvoja näyttää käsitykseni mukaan pitkälti omaksuneen –, että jos henkilö ei edunvalvojan määräämistä koskevassa oikeudenkäynnissä annetun lääkärinlausunnon mukaan ymmärrä edunvalvojan määräämisen merkitystä, päämies ei ymmärtäisi myöskään mitään muuta asiaa, joka voi tulla edunvalvonnan aikana edunvalvojan hoidettavaksi, eikä päämiestä sen vuoksi tarvitsi ylipäätään kuulla mistään – edes päämiehen kannalta hyvin tärkeästä asiasta.

Nyt herääkin väistämättä sellainen ajatus, että edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa lähes vuotta aikaisemmin annettu lääkärinlausunto oli jopa liiaksi ohjannut yleisen edunvalvojan toimintaa silmällä pitäen sitä, miten hän on katsonut tarpeelliseksi olla yhteydessä päämieheensä. Mielestäni henkilökohtaisen kanssakäymisen merkitystä ei pidä väheksyä edunvalvonnessa, ja mielestäni onkin tärkeää, että edunvalvoja tekee myös henkilökohtaisen tapaamisen ja keskustelun perusteella havaintoja ja johtopäätöksiä siitä, mitä asioita päämies kykenee ymmärtämään.

Päämiehen omana kotinaan käyttämän asunnon myyminen on päämiehen kannalta hyvin merkittävä asia niin perustuslaissa turvatun yksityisyyden suojan kuin itsemääräämisoikeudenkin näkökulmasta. Omaan kotiin liittyy paljon henkilöhistoriaa ja tunnearvoa; useilla oma asunto myös muodostaa merkit-

tävimmän osan kokonaisvarallisuudesta. Päämiehen itsemääräämisoikeus ja hänen vaikutusmahdollisuutensa turvaaminen saavatkin tällaisessa erityisesti yksityisyyttä voimakkaasti koskevassa päätöksenteossa korostuneen merkityksen.

Näistä syistä katson, että oman kodin myymisen kyseessä ollen kynnyksellä päämiehen kuulemiselle on syytä pitää hyvin matalana siitäkin huolimatta, että edunvalvojan käytettävissä oleva lääketieteellinen aineisto ehkä joissakin suhteissa kyseenalaistaisi päämiehen ymmärryskyvyn. Näin ollen pääsääntönä tulee mielestäni olla, että edunvalvoja aina vähimmilläänkin pyrkii keskustelemaan asunnon myymisestä ja sen tarpeellisuudesta päämiehensä kanssa. Tämä on tarpeen jo senkin vuoksi, että asia ei jälkikäteen tule päämiehelle yllätyksenä, kuten nyt näyttää olleen asian laita.

Johtopäätökseni on, että yleisen edunvalvojan olisi tullut edes pyrkiä olemaan päämiehensä yhteydessä asunnon myymisen johdosta. Koska hän ei ollut niin tehnyt eikä asiassa ole ilmennyt, etteikö asian tällainen selvittäminen olisi voitu toteuttaa laissa tarkoitetulla tavalla ilman huomattavaa hankaluutta, katson yleisen edunvalvojan laiminlyöneen toimia yhteistoiminnassa päämiehensä kanssa.

Päämiehen kuulemisesta erillinen kysymys on toisaalta kuitenkin se, mikä merkitys päämiehen mielipiteelle on kulloinkin lopullisessa päätöksenteossa annettava. Tältä osin viitataan siihen, mitä olen edellä kohdassa 3.1.1 yleisellä tasolla tuonut esiin. Korostan kuitenkin sitä, että päämiehen kuulemisesta ei pidä väheksyä vain sen vuoksi, että päämiehen mielipiteelle ei laissa olisikaan annettu sitovaa merkitystä.

Mitä taas tulee omaisten mielipiteeseen päämiehen omaisuuden myymistä arvioitaessa, totean, että laissa ei ole säädetty omaisten kuulemisesta tällaisessa asiassa. Näin ollen myöskään omaisten mahdollisella vastustuksella ei sinänsä ole sitovaa oikeudellista merkitystä asian arvioinnissa.

Saatan edellä lausumani käsityksen yleisen edunvalvojan tietoon.

3.2

Edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminta asuntoa tyhjennettäessä

Päämiehen asuminen voi syystä tai toisesta tulla uudelleen järjestettäväksi ja asunnon tyhjentäminen ajankohtaiseksi myymisen tai vuokraamisen seurauksena. Tästä voi luonnollisesti seurata, että kaikkea edellisessä asuinpaikassa olevaa omaisuutta ei ole mahdollista tuoda mukana uuteen asuntoon.

Holhoustoimilaissa on säädetty, minkälaista omaisuutta päämiehen käyttöön ja vallintaan tulee jättää. Päämiehelle on lain 38 §:n 1 momentin mukaan jätettävä se omaisuus, jota hän tarvitsee henkilökohtaista käyttöönsä varten, ja 39 §:n 1 momentin mukaan edunvalvojan on säilytettävä omaisuus, jota päämies edunvalvonnan kestäessä tai myöhemmin tarvitsee asumista tai elinkeinon harjoittamista varten tai jolla muuten on päämiehelle erityistä arvoa.

Päämiehen omana kotina käyttämän asunnon tyhjentäminen on koti-irtaimiston korostuneesti henkilökohtaisesta luonteesta johtuen toimenpide, joka edellyttää edunvalvojalta erittäin tarkkaa harkintaa. Harkinnan sekä yleisen edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminnan merkitys korostuu myös siksi, että mainitun omaisuuden myyminen ei edellytä maistraatin lupaa eikä siihen muutenkaan kohdistu minkäänlaista ennakkovalvontaa.

Tältäkin osin katson, että kynnyksen pyrkimykselle selvittää päämiehen mielipide on perusteltua olla alhainen, vaikka edunvalvojalla oleva lääketieteellinen selvitys puhuisi joiltain osin päämiehen ymmärryskykyä vastaan. Edunvalvojan tulee siten pyrkiä selvittämään päämieheltään, mitä omaisuutta

päämies haluaa säilyttävän. Aina päämies ei kuitenkaan voi tahtoaan asiassa ilmaista. Tällöin edunvalvoja joutuu arvioimaan asian itsenäisesti parhaan harkintansa mukaan. Lainsäädäntö jättää tässä suhteessa sijaa edunvalvojan harkinnalle. Esillä olevassa asiassa yleinen edunvalvoja oli säilyttänyt osan ja hävittänyt osan päämiehen irtaimesta.

Edellä todetun perusteella ja kun käytettävissäni olleesta aineistosta ei ilmene, että yleinen edunvalvoja olisi edes yrittänyt selvittää päämiehensä mielipidettä irtaimen suhteen, katson hänen tältäkin osin laiminlyöneen toimia riittävällä tavalla yhteistoiminnassa päämiehensä kanssa. Korostankuitenkin sitä, että en voi käytettävissäni olleen aineiston perusteella enemmälti arvioida asunnossa olleen ja pois toimitetun irtaimen määrää, laatua enkä arvoa.

Saatan edellä esittämäni käsitykseni yleisen edunvalvojan tietoon.

3.3

Asunnon vuokrausmahdollisuuden selvittäminen päämieheltä

Päämiehen vävyn mukaan hän oli ottanut puhelimitse yhteyttä yleiseen edunvalvojaan ja kertonut hänen ja puolisonsa (päämiehen tytär) aikomuksesta muuttaa päämiehen asuntoon sen mukaan kuin päämiehen kanssa oli sovittu. Yleisen edunvalvojan mukaan hän ei ollut keskustellut päämiehen vävyn kanssa vuokrausmahdollisuudesta. Sen sijaan vävy oli ilmoittanut heidän olevan muuttamassa asuntoon, mikä on eri asia kuin vuokraaminen. Asiassa on siten yleisen edunvalvojan vastineen ja hänen päämiehen vävyille lähettämänsä kirjeen, joka oli päämiehen vastineen liitteenä, perusteellasi riidatonta, että edellä todettu muuttoaike oli ollut yleisen edunvalvojan tiedossa. Sen sijaan puhelun yksityiskohdat, kuten oliko kyse ollut nimenomaan vuokraamisesta ja oliko asiasta nimenomaan sovittu päämiehen kanssa, jäivät käytettävissäni olleen aineiston perusteella epäselviksi, eikä asiaan käsitykseni mukaan ole saatavissa sellaista selvitystä, joka ratkaisevalla tavalla valaisisi asiaa enemmälti.

Yleinen edunvalvoja oli käsitykseni mukaan hylännyt mahdollisuuden vuokrata päämiehensä asunto tämän mainituille lähiomaisille ennen muuta sen vuoksi, että hän oli luottanut ulkopuolisilta saamiinsa ilmoituksiin siitä, ettei päämies halunnut tavata läheisiään, mistä hän oli tehnyt sen johtopäätöksen, ettei päämiehen tahto voinut olla myöskään asunnon vuokraaminen mainituille tahoille (ks. myös jäljempänä kohta 3.5). Se, ettei asunnon vuokraaminen muutenkaan – esimerkiksi ulkopuolisille – ollut tullut kyseeseen, oli puolestaan perustunut ennen muuta yleisen edunvalvojan arvioon asunnon huonosta kunnosta johtuneeseen vuokrauskelvottomuuteen.

Tältä osin katson, että jos yleisen edunvalvojan tietoon oli saatettu väite siitä, että päämies oli aiemmin nimenomaan sopinut tyttärensä ja tämän puolison muuttamisesta päämiehen asuntoon, yleisen edunvalvojan olisi mielestäni ollut aiheellista pyrkiä tältäkin osin yhtäältä selvittämään päämiehensä näkemystä asiaan ja tämän jälkeen mahdollisesti sitä, olisiko asunnon vuokraaminen mainituille sukulaisille todellisuudessa ollut mahdollista päämiehen näkökulmasta kannattavalla tavalla.

Tältä osin asia ei käytettävissäni olleen aineiston perusteella kuitenkaan voi antaa aihetta enemmille toimenpiteilleni kuin että kiinnitän yleisen edunvalvojan huomiota edellä esittämäni.

3.4

Edunvalvojan muu yhteydenpito päämieheen

Holhustoimilaissa ei ole erikseen säädetty siitä, missä määrin edunvalvojan tulee olla yhteydessä päämieheensä. Laissa on muutenkin vain niukasti oikeusohjeita päämiehen ja edunvalvojan välisestä

yhteydenpidosta. Toisaalta holhouslainsäädännön kokonaisuus korostaa päämiehen etua ja sen osana päämiehen vaikutusmahdollisuuksien turvaamista häntä koskevassa päätöksenteossa. Esimerkiksi edunvalvojan yleistä huolenpitovelvollisuutta koskevassa 42 §:ssä säädetään, että täysikäiselle määrätyn edunvalvojan tulee huolehtia siitä, että päämiehelle järjestetään sellainen hoito, huolenpito ja kuntoutus, jota on päämiehen huollon tarpeen ja olojen kannalta sekä *päämiehen toivomukset* (kursivointi tässä) huomioon ottaen pidettävä asianmukaisena. Viittaa myös edellä jo käsitelyyn päämiehen kuulemista nimenomaisesti koskevaan 43 §:ään.

Edunvalvontaa ei mielestäni ole lähtökohtaisesti mahdollista hoitaa täysin asianmukaisesti olematta lainkaan päämieheen yhteydessä, koska yhteydenpito päämieheen on jo sinänsä yksi hyvän edunvalvonnan ja hyvän edunvalvontatavan piirre. Jo edunvalvontaa kohtaan tunnettava luottamus edellyttää, että taho, joka ulkopuolisena ryhtyy hoitamaan päämiehen asioita, tutustuu tai edes pyrkii tutustumaan päämieheensä ainakin jollakin tasolla myös henkilökohtaisesti eikä vain esimerkiksi asiakirjojen välityksellä.

Sinänsä on toisaalta kuitenkin niin, että monilla yleisillä edunvalvojilla on niin paljon päämiehiä – kuten nytkin oli ollut (noin 290) –, että tällainen henkilökohtainen kanssakäyminen kunkin päämiehen kanssa voi ymmärrettävästi olla haasteellinen tehtävä.

Edunvalvojan ja päämiehen välisen yhteydenpidon tarve myös vaihtelee tapauskohtaisesti. Jotkut päämiehet voivat olla halukkaita tapaamaan edunvalvojaansa useasti, jotkut taas eivät välttämättä pidä edunvalvojansa tapaamista ollenkaan tärkeänä. On myös päämiehiä, joihin yhteydenpitiäminen voi olla päämiehen terveydentilasta tai muusta syystä johtuen vaikeaa tai jopa käytännössä mahdotonta. On toki myös niin, että kaikkien asioiden hoitaminen ei sinänsä edes edellytä yhteydenpitoa edunvalvojan ja päämiehen välillä.

Asiaa koskevan tarkemman sääntelyn puuttuessa asiaa on nyttemmin pyritty selkiyttämään hallinnon sisäisellä ohjauksella. Oikeusministeriön asettama yleisen edunvalvonnan kehittämisyöryhmä on 14.4.2011 antanut suosituksen, jossa on otettu kantaa yhtäältä päämiesten tapaamiseen edunvalvojan aloitteesta ja toisaalta edunvalvojan tapaamiseen päämiehen aloitteesta.

Ensiksi mainitusta näkökulmasta suosituksessa todetaan muun muassa, että edunvalvojan on tavattava henkilökohtaisesti kaikki uudet päämiehet, vaikka asiakirjojen perusteella päämiehen terveydentilan voisi arvioida sellaiseksi, ettei hän pysty ymmärtämään asioiden merkitystä. Tehtävän hoidon kannalta on suosituksen mukaan tärkeää, että edunvalvoja tekee itse tapaamisen ja keskustelun perusteella omat johtopäätöksensä siitä, miten ja mitä asioita päämies kykenee ymmärtämään. Suosituksessa tuodaan esiin myös se, että lääkärintodistuksen mukaan vaikeasti muistisairas henkilökin voi joidenkin hänelle tutujen ja vielä muistissa olevien asioiden suhteen ilmaista tahtoaan. Edelleen pidetään tärkeänä, että edunvalvoja tutustuu päämieheensä henkilökohtaisella tapaamisella ja kartoittaa samalla hänen olosuhteensa. Tämän perusteella edunvalvoja voi arvioida ja sopia, miten asioita jatkossa hoidetaan.

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella yleinen edunvalvoja ei ollut lainkaan yhteydessä päämieheensä. Yleisen edunvalvojan ajattelu näyttää lähteneen siitä, että koska päämies itse tai tämän hoitopaikka ei ollut ottanut häneen yhteyttä, tarvetta yhteydenpidolle ei ollut. Kuten edellä kohdassa 3.1.2 jo olen todennut, edunvalvojan toimintaa on käsitykseni mukaan ratkaisevasti ohjannut myös se, mitä edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa hankitussa lääkärinlausunnossa oli todettu päämiehen ymmärryskyvystä.

Laissa ei ole erikseen säädetty siitä, että edunvalvojan tulisi esimerkiksi määräjain olla päämieheensä yhteydessä, vaikkei mikään yksittäinen asia yhteydenpitoa sinänsä edellyttäisikään. Nyt ei toisaalta ole edes väitetty, että tällaisia asioita olisi edellä jo käsiteltyjä asioita lukuun ottamatta ollut.

Mielestäni ei kuitenkaan ole hyvän edunvalvontatavan mukaista, että yleinen edunvalvoja ei ollut tavannut päämiestänsä sen noin vuoden kestäneen ajanjakson aikana, jonka hän oli hoitanut kyseisen päämieheensä asioita. Saatan käsitykseni yleisen edunvalvojan tietoon.

3.5

Edunvalvojan yhteydenpito päämiehen läheisiin

3.5.1

Arvioinnin lähtökohtia

Holhoustoimilaissa ei ole erikseen säädetty edunvalvojan yhteydenpidosta päämiehen läheisiin. Laki ei siten velvoita edunvalvojaa ottamaan yhteyttä päämiehen läheisiin, kun hän on aikeissa ryhtyä toimenpiteisiin päämieheensä taloudellisissa asioissa. Usein etenkin yleisillä edunvalvojilla on myös käytössään valmiit, vakiintuneet ja hyväksi koetut toimintamallit esimerkiksi päämiehen tilien selvittämiseksi, mikä osaltaan vähentää tarvetta yhteydenpitoon omaisiin päin esimerkiksi asioiden selvittämiseksi. Toisaalta holhoustoimilain salassapitosääntely osaltaan asettaa rajoituksia sille, missä määrin edunvalvoja voi ylipäätään kertoa päämieheensä asioista ulkopuolisille.

Olen aikaisemmassa ratkaisukäytännössäni todennut, että edunvalvojen salassapitovelvoite ei kuitenkaan estä kaikkea yhteydenpitoa päämiehen omaisiin ottaen huomioon jo sen peruslähtökohdan, että edunvalvonnan tulisi mahdollisimman vähän vaikuttaa päämiehen perhe-elämään ja siihen suojaan, jota se nauttii. Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia perhe-elämäänsä kohdistuvaa kunnioitusta. Myös perustuslain 10 §:ssä suojataan tätä oikeutta. Ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa tarkoitettu "perhe" käsittää luonnollisesti aviopuolisot ja heidän luonaan asuvat lapset, mutta olosuhteista riippuen kuitenkin myös aikuisella henkilöllä voi olla ihmisoikeussopimuksen suojaama perheyhteys vanhempiinsa ja sisaruksiinsa.

Edeltäjäni oikeusasiamies Riitta-Leena Paunio on päätöksessään dnro 1429/2/00 katsonut perhe-elämän suojan perus- ja ihmisoikeutena merkitsevän muuan muassa, että viranomaisten tulee valita sellaiset menettelytavat, jotka parhaalla mahdollisella tavalla ottavat huomioon sen erityissuhteen, joka vallitsee perheyhteisöön kuuluvien henkilöiden välillä. Perhe-elämän kunnioittaminen saattaa Paunion mukaan edellyttää viranomaisilta, että toimintakyvyttömän henkilön omaisille ilmoitetaan häntä koskevista merkittävistä toimenpiteistä.

Edellä todetussa päätöksessä oli kyse edunvalvonnasta ilmoittamisesta lähiomaisille. Päätöksestä ilmenevää perusoikeuksia edistävää tulkintasuositusta voidaan mielestäni noudattaa edunvalvojan ja päämiehen omaisten välisessä suhteessa yleisemminkin ottaen kuitenkin huomioon salassapidon asettamat rajoitukset ja sen, mitä asian ymmärtävä päämies on omana tahtonaan asiasta mahdollisesti nimenomaisesti ilmaissut.

Asiaa koskevan tarkemman sääntelyn puuttuessa oikeusministeriö on 14.4.2011 antanut asiaa koskevan suosituksen. Siinä todetaan muun muassa, että jos päämies ei itse pysty ottamaan kantaa asiaan eikä ole aikaisemminkaan ilmaissut tahtoaan, edunvalvoja joutuu harkitsemaan yhteydenpidon päämiehen omaisiin ja tietojen antamisen laajuuden itsenäisesti. Lähtökohtana on suosituksen mukaan salassapitovelvollisuus, mutta päämiehen etu voi olla myös se, että läheisten ja omaisten kanssa on toimiva yhteistyö. Omaisilla saattaa olla perheyhteiden ja muiden olosuhteiden vuoksi jo

selvä kuva päämiehen taloudellisista asioista, ja niistä keskusteleminen ei tuolloin aiheuta päämiehelle vahinkoa. Edunvalvojalle jää yksittäistapauksessa harkintavaltaa siitä, mitä tietoja hän voi antaa ja millä tarkkuudella päämiehen asioista voi omaisten ja läheisten kanssa keskustella silloin, kun päämies ei pysty asiaa ratkaisemaan. Edelleen suosituksessa todetaan, että edunvalvojan tulee ratkaisua pohtiessaan kunnioittaa päämiehen oikeutta sekä perheyhteyteen että yksityisyyteen ja arvioida, minkälainen menettely vastaa parhaiten päämiehen etua.

3.5.2

Kannanotto

Käytettävissäni olleen aineiston perusteella yleinen edunvalvoja ei ollut ottanut päämiehen omaisiin yhteyttä irtaimistokysymyksen johdosta eikä muissakaan yhteyksissä. Selvityksensä mukaan hän oli evännyt lähiomaisilta mahdollisuuden asuntoon pääsyyn ja sen siivoamiseen sekä irtaimiston lunastamiseen vedoten siihen, että päämies ei edunvalvojan saamien tietojen mukaan ollut halunnut tavata kuin tiettyä sukulaistaan. Vastaavalla tavalla hän on perustellut menettelyään myös siltä osin kuin kyse on ollut asunnon vuokraamisesta päämiehen tyttärelle ja tämän puolisolle.

Yleinen edunvalvoja oli siten ilmeisestikin antanut välikäsien kautta tietoonsa saamalleen päämiehen mielipiteelle ratkaisevaa merkitystä. Toisaalta hän oli kuitenkin asunnon myymisen ja irtaimiston käsittelyn osalta muuten katsonut, että päämies ei ollut ymmärtänyt asioiden merkitystä eikä siksi ollut edes päämieheensä yhteydessä. Yleinen edunvalvoja oli siten yhdessä asiassa katsonut voivansa kunnioittaa päämiehen tahtoa sitä jopa hyvinkin pitkälle tulkiten, kun taas toisessa asiassa hän ei ollut pitänyt edes päämieheensä mielipiteen selvittämistä tarpeellisena päämieheltä puuttuneen ymmärryksen vuoksi.

Yleisen edunvalvojan menettely on mielestäni tässä suhteessa ollut jossain määrin epäjohtomukainen. Toisaalta hänen menettelyään ei voida pitää lainvastaisena, koska edunvalvojan velvollisuudesta toimia yhteistyössä nimenomaan päämiehen omaisten kanssa ei ole erikseen säädetty. Minulla ei käytettävissäni olleen aineiston perusteella ole edellytyksiä enemmille toimenpiteilleni kuin että kiinnitän yleisen edunvalvojan huomiota edellä esittämääni.

3.6

Lupahakemuksen tietojen oikeellisuus

Päämiehen vastineen mukaan yleinen edunvalvoja oli myyntilupahakemuksessaan ilmoittanut virheellisesti päämiehen asunnon vastikkeen määräksi 203,29 euroa kuukaudessa oikean vastikkeen ollessa 101,42 euroa, mikä oli ollut omiaan johtamaan maistraattia harhaan sen arvioidessa asunnon myymisen tarpeellisuutta. Yleinen edunvalvoja puolestaan on omassa vastineessaan myöntänyt jostain syystä kirjanneensa väärän summan todeten sen olleen vahinko. Yleisen edunvalvojan mukaan vastikkeen määrä ei kuitenkaan ollut ratkaiseva peruste asunnon myymiseen.

Käytettävissäni olleista asiakirjoista ilmenee, että yleisen edunvalvojan hakemuksessa asunnon vastikkeeksi oli ilmoitettu noin 215 euroa. Hakemuksen liitteenä olleen kiinteistönvälittäjän arviokirjan mukaan hoitovastike oli ollut 203,29 euroa ja rahoitusvastike 12,12 euroa eli yhteensä 215,41 euroa. Hakemuksen liitteenä niin ikään olleen isännöitsijäntodistuksen, johon arviokirjassa esitetyt tiedot myytävänä olleesta kohteesta olivat perustuneet, mukaan hoitovastike oli ollut 89,30 euroa ja rahoitusvastike 12,12 euroa eli yhteensä 101,42 euroa. Sekä isännöitsijäntodistuksen että arviokirjan mukaan osuus yhtiön lainoista oli ollut 203,29 euroa.

Edellä todettujen lukujen perusteella pidän todennäköisenä, että yhtiölainaosuus oli erehdyksessä virheellisesti merkitty arviokirjaan hoitovastikkeen määräksi, ja yleinen edunvalvoja oli niin ikään epähuomiossa käyttänyt tätä virheellistä tietoa maistraatille tekemässään hakemuksessa.

Mielestäni hakemuksessa esitetyn tiedon virheellisyys on ollut sikäli olennainen, että vastikkeen määrä oli merkitty yli kaksinkertaiseksi oikeaan summaan nähden. En kuitenkaan voi tässä yhteydessä ryhtyä enemmälti spekuloidaan, mikä merkitys tällä seikalla on lopulta voinut olla lupapäätöksen lopputulokseen. Toisaalta minulla ei kuitenkaan ole aihetta epäillä, että kyse olisi ollut yleisen edunvalvojan tietoisesta pyrkimyksestä edesauttaa luvan saamista esittämällä virheellisiä tietoja päämiehen taloudellisen tilanteen arviointiin vaikuttavista seikoista. Kiinnitän kuitenkin yleisen edunvalvojan huomiota huolellisuuteen hakemuksia maistraatille tehtäessä.

3.7

Lupa-asian käsittely maistraatissa

3.7.1

Oikeudellisen arvioinnin lähtökohdat

Asiaa koskevasta sääntelystä totean ensinnäkin, että hallintolain 31 §:n mukaan viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset. Kyseisen säännöksen ilmentämän virallisperiaatteen mukaan päävastuu asian selvittämisestä on viranomaisella (ks. HE 72/2002 vp). Tähän kuuluu, että viranomainen voi hankkia selvityksiä itse viran puolesta toisilta viranomaisilta tai pyytää selvitystä asianosaisilta taikka myös ulkopuolisilta tahoilta. Selvitysten laajuus ja tarve tulee harkita tapauskohtaisesti.

Edelleen totean, että e sillä olevana ajankohtana voimassa olleen holhoustoimilain 34 §:n 2 momentin mukaan lupa-asiassa asianosaisen kuulemiseen sovelletaan, mitä hallintolaissa säädetään. Hallintolain 35 §:ssä on kuulemista koskeva erityissäännös edunvalvontatilanteita ajatellen. Edunvalvojan käyttäessä puhevaltaa on kuultava hänen päämiestään ja vastaavasti päämiehen käyttäessä puhevaltaa on kuultava edunvalvojaa, jos kuuleminen on tarpeen päämiehen edun vuoksi tai asian selvittämiseksi.

Hallintolain 36 §:ssä säädetään puolestaan menettelytavoista kuulemisessa. Asianosaiselle on ilmoitettava kuulemisen tarkoitus ja selityksen antamiselle varattu määräaika. Kuulemista koskevassa pyynnössä on tarvittaessa yksilöitävä, mistä seikoista selitystä pyydetään. Asianosaiselle on toimitettava kuulemisen kohteena olevat asiakirjat alkuperäisinä tai jäljennöksinä taikka varattava muutoin tilaisuus tutustua niihin.

Päämiehen kuulemismenettelyä lupa-asian käsittelyn yhteydessä on nyttemmin selkiytetty holhoustoimilain 1.5.2011 voimaan tulleen muutoksen (122/2011) yhteydessä. Holhoustoimilain 34 §:n 2 momenttiin on tehty lisäys, jonka mukaan holhousviranomaisen on varattava päämiehelle tilaisuus tulla kuulluksi lupaa koskevaa asiaa ratkaistaessa, jos päämiehen mielipide ei luotettavasti ilmene hakemusasiakirjoista tai jos se muutoin on tarpeen päämiehen edun vuoksi tai asian selvittämiseksi. Muuten asianosaisen kuulemiseen sovelletaan, mitä hallintolaissa säädetään.

Säännöksen perusteluiden mukaan päämiehen kuulemisvelvoitteen arvioinnin edellytykset vastaavat hallintolain 35 §:ssä säädettyjä edellytyksiä. Holhoustoimilain 34 §:n 2 momenttiin tehtyä lisäystä pidettiin tarpeellisena hallintolain 35 §:n edellytysten selkiyttämiseksi lupa-asian käsittelyn yhteydessä.

Edelleen hallituksen esityksessä todetaan, että kun edunvalvoja hakee lupaa päämiehen puolesta tehtävään oikeustoimeen, lähtökohtana on, että hän liittyy oikeustoimeen liittyvien asiakirjojen lisäksi selvityksen päämiehen mielipiteen selvittämisestä. Jos edunvalvoja katsoo, ettei päämiestä tämän tilan vuoksi voida kuulla, edellytetään hallituksen esityksen mukaan, että edunvalvoja antaa asiasta lupahakemuksen yhteydessä selvityksen ja tarvittaessa liittyy asiakirjoihin lääkärintlausunnon. Holhousviranomaisen voi pyytää edunvalvojaa täydentämään hakemustaan. Holhousviranomaisen arvio hakemusasiakirjassa, sen liitteissä ja asiassa muutoin saatavilla olevien selvitysten perusteella, onko päämiehen edun tai asian selvittämisen kannalta tarpeen, että päämiestä kuullaan asiassa.

Vielä hallituksen esityksessä todetaan, että edellä kuvatun mukainen menettely on käytössä täysikäisten päämiesten osalta hallintolain 35 §:n nojalla. Muutoksen tarkoituksena on ollut selkeyttää valitsevan käytännön säädöspohjaa ja välttää päämiehen kaksinkertainen kuuleminen tilanteissa, joissa holhousviranomaisen on arvioinut päämiehen mielipiteen asiassa jo tulleen luotettavalla tavalla selvitettyksi (HE 203/2010 vp, s. 19).

3.7.2

Päämiehen kuuleminen

Asianosaisen kuuleminen on yksi perustuslain 21 §:ssä säädetyistä oikeusturvan takeista. Kuuleminen korostaa asianosaisasemaan olennaisesti liittyvää yksilön vaikuttamismahdollisuutta itseään koskevissa asioissa. Holhoustoimen lupa-asoiden käsittelyä koskee hallintolain erityinen kuulemissäännös, joka sanamuodoltaan poikkeaa hallintolain 34 §:n mukaisesta yleisestä kuulemissäännöksestä.

Esillä olevana ajankohtana voimassa olleen sääntelyn esitöistä ei ilmene lähempiä tulkintaohjeita siitä, milloin päämiehen kuulemisvelvoite voisi ajankohtaistua edunvalvojan käyttäessä puhevaltaa. Holhoustoimilain tuoretta muutosta koskevan hallituksen esityksen perusteluista sitä vastoin ilmenee, että jo ennen lakiin tehtyä täsmennystä vallitseva käytäntö on ollut, että edunvalvojan hakiessa lupaa päämiehen puolesta tehtävään oikeustoimeen hän liittyy oikeustoimeen liittyvien asiakirjojen lisäksi selvityksen päämiehen mielipiteen selvittämisestä. Edelleen hallituksen esityksestä ilmenee jo aiemmin edellytetyn, että jos edunvalvoja katsoo, ettei päämiestä tämän tilan vuoksi voida kuulla, edunvalvoja antaa asiasta lupahakemuksen yhteydessä selvityksen ja tarvittaessa liittyy asiakirjoihin lääkärintlausunnon.

Totean, että mitä merkittävämmästä oikeustoimesta on päämiehen näkökulmasta kyse, sitä tarkemmin tulee arvioida päämiehen kuulemisen edellytyksiä. Päämiehen ymmärryskyvyllä on luonnollisesti merkitystä arvioitaessa sitä, mikä merkitys kuulemisella on asian selvittämisen näkökulmasta. Sen sijaan päämiehen oikeutta tulla kuulluksi samoin kuin päämiehen etua eräänlaisena holhoustoimen keskeisenä perus- ja itseisarvona tarkasteltaessa on vaikea nähdä, milloin päämiehen edun mukaisista ei voisi olla hänen kuulemisensa silloin, kun kyse on hänen kotinsa myymisestä, vaikka päämiehen ymmärryskyky ehkä olisikin joissakin asiakirjoissa tietyin osin kyseenalaistettu.

Maistraatin selvitysten perusteella jää jossain määrin epäselväksi, millainen maistraatin menettely yleisesti ottaen on silloin, kun edunvalvoja ilmoittaa, että päämiestä ei voida kuulla. Edellä kohdassa 2.3 esitetyn selvityksen mukaan edunvalvoja yleensä ilmoittaa lupahakemuksessa, millä tavoin hän on selvittänyt päämiehensä mielipidettä ja ettei päämies ole kyennyt asiaa ymmärtämään. Toisaalta kohdassa 2.7 esitetystä selvityksestä on todettu, että Tampereen maistraatin toimialueella myös muut yleiset edunvalvojat ilmoittavat lupahakemuksissa samansisältöisesti (kuin nyt esillä olevassa tapauksessa) lyhyesti, voidaanko päämiestä edunvalvojan mukaan kuulla, ja että lähtökohtaisesti maistraatti on luottanut edunvalvojan ilmoitukseen.

Nyt esillä olevassa asiassa maistraatti oli ratkaissut lupa-asian päämiestä kuulematta tai varaamatta tälle tilaisuutta tulla kuulluksi. Maistraatti ei myöskään ollut selvittänyt lähemmin yleiseltä edunvalvojalta tai muutenkaan, miksi päämiestä ei ollut voitu kuulla. Tämä oli perustunut yhtäältä siihen, että edunvalvojan määräämistä koskevan, samana vuonna annetun lääkärinlausunnon mukaan päämies ei ollut psyykkisen sairautensa vuoksi ymmärtänyt edunvalvojan määräämisen merkitystä eikä häntä ollut voitu kuulla asiassa henkilökohtaisesti, ja toisaalta siihen, että edunvalvoja oli hakemuksessaan esittänyt, että päämiestä ei voida asiassa kuulla hänen terveydentilansa vuoksi. Maistraatin mukaan edunvalvonta-asiassa hankittu lääkärinlausunto oli tukenut edunvalvojan hakemuksessaan esittämää kantaa. Maistraatti oli katsonut voivansa luottaa edunvalvojan ilmoitukseen. Maistraatissa oli myös luotettu siihen, että asiassa oli toimittu yleisen edunvalvonnan ilmoittamien linjausten mukaisesti. Näin ollen maistraatissa oli siten luotettu siihen, että edunvalvoja ennen isompiin oikeustoimiin ryhtymistään on joko kuullut päämiestään tai ainakin selvittänyt kuulemismahdollisuuden hoitohenkilökunnalta, sosiaalityöntekijältä tai lääkäriltä tapauskohtaisesti.

Esillä olevan oikeustoimen huomattava merkitys huomioon ottaen maistraatin olisi mielestäni ollut perusteltua pyytää yleiseltä edunvalvojalta tarkempi selvitys siitä, mihin hänen näkemyksensä siitä, että päämiestä ei voida kuulla, oli perustunut, tai muuten tarkoituksenmukaisella tavalla selvittää mahdollisuutta päämiehen kuulemiseen. Koska näin ei ollut tehty, katson maistraatin tältä osin selvittäneen asiaa puutteellisesti. Saatan käsitykseni maistraatin tietoon.

3.7.3

Asian muu selvittäminen

Asian muusta selvittämisestä totean, että yleinen edunvalvoja oli jo hakemusta tehdessään hankkinut kiinteistönvälittäjän lausunnon asunto-osakkeiden arvosta ja toimittanut maistraattiin myös kauppakirjaluonnoksen ja isännöitsijäntodistuksen. Maistraatti oli selvityksensä mukaan pitänyt arviolausuntoa luotettavana. Maistraatti oli vielä tehnyt hintavertailua internet-hakujen avulla. Lisäksi maistraatilla olivat olleet käytettävissään yleisen edunvalvojan hakemuksessa esitetyt tiedot sekä päämiehen edunvalvontaa koskeva arkistoaineisto, kuten edunvalvojan määräämistä koskevan asian asiakirjat ja edunvalvojan toimittama omaisuusluettelo.

Asian selvittäminen jättää sijaa viranomaisen harkinnalle. Edellä kohdassa 3.7.2 todettua lukuun ottamatta en ole muuten voinut havaita huomautettavaa siitä tavasta, jolla maistraatti oli arvioinut selvitysten riittävyttä tai muuten selvittänyt asiaa toimivaltansa puitteissa. Näin ollen asia ei tässä suhteessa johda enempiin toimenpiteisiini.

3.7.4

Päätöksen lopputulos

Holhustoimilain 34 §:n 1 momentin 10 kohdan ja 35 §:n nojalla maistraatti voi myöntää edunvalvojalta luvan päämiehen huoneiston hallintaan oikeuttavien osakkeiden luovuttamiseen, jos oikeustoimi on päämiehen edun mukainen. Lupaharkinnassaan maistraatin on otettava huomioon, mitä saman lain 37–41 §:ssä säädetään päämiehen omaisuuden hoitamisesta. Maistraatin on siten otettava huomioon muun muassa se, mitä 37 §:ssä säädetään päämiehen omaisuuden hoitamisesta sillä tavoin, että omaisuus ja sen tuotto voidaan käyttää päämiehen hyödyksi ja tyydyttämään hänen henkilökohtaisia tarpeitaan.

Olen aiemmassa ratkaisukäytännössäni korostanut lupamenettelyn sitä perusajatusta, että säätämällä oikeustoimi luvanvaraiseksi on pyritty ennakolta vähentämään vaaraa siitä, että päämiehen eduille

aiheutetaan oikeustoimella vahinkoa. Edelleen olen korostanut sitä, että koska jokaisen omaisuus on perustuslain 15 §:n nojalla turvattu, maistraateilla on holhoustoimilain 46 §:n mukaisina edunvalvojen toiminnan valvojina merkittävä rooli myös edunvalvonnassa olevien henkilöiden perusoikeutena turvattu omaisuuden suojan toteutumisen viranomaiskontrollissa (ks. esim. dnro:t 2402/4/05 ja 168/4/06).

Asunnon myyntiä puoltavina perusteina on esitetty ainakin seuraavia: 1) päämies ei enää voinut itse asua asunnossa, 2) päämiehen säästöt eivät olisi enää kauan riittäneet asunnon ylläpitämiseen, 3) asunto oli huonossa kunnossa eikä sen remontointiin ollut varaa, 4) asunnon huonon kunnan vuoksi asuntoa ei ollut voitu vuokrata, 5) taloyhtiössä oli tulossa sähköremontti ja 6) on tärkeää, että päämiehen hoitoon ja elämiseen varataan riittävästi varoja samoin kuin päämiehen henkilökohtaiseen käyttöön ja että päämiehen maksuvalmius säilytetään.

Asunnon säilyttämisen puolesta puhuvana perusteina on tuotu esiin muun muassa seuraavaa: 1) yksityiskohtaisen laskelman mukaan päämiehen säästöt ja eläke olisivat riittäneet asunnon säilyttämiseen usean vuoden ajan, 2) päämies ei ollut käyttänyt hänelle annettuja käyttövaroja, jolloin asunnon ylläpitämiseen olisi tätäkin kautta ollut varoja ja 3) päämiehen tytär puolisoineen olisi ollut valmis vuokraamaan asunnon, jolloin vuokratuloilla olisi voitu kattaa asunnon ylläpitokustannuksia.

Kuten edellä esitetystä ilmenee, asiassa on mahdollista esittää varteenotettavia näkökohtia kummankin vaihtoehdon puolesta. Asian tulkinnanvaraisuus huomioon ottaen minulla ei ole edellytyksiä katsoa maistraatin ylittäneen asiassa harkintavaltaansa tai muutenkaan käyttäneen sitä väärin tavalla, joka voisi johtaa toimenpiteisiin.

3.8

Muut väitteet

Muilta osin asiassa ei ole ilmennyt sellaista, josta minulla olisi aihetta lausua enemmän.

4

KOKOAVIA NÄKÖKOHTIA

Esillä olevassa tapauksessa päämiehen omana kotina käyttämä asunto oli myyty ilman, että sen paremmin päämiehen omaisuutta ja taloudellisia asioita hoitamaan määrätty yleinen edunvalvoja kuin asunnon myymiseen luvan myöntänyt maistraattikaan olisi kuullut asianosaista eli asunnon hallintaan oikeuttaneet osakkeet omistanutta päämiestä tai edes pyrkinyt lähemmin selvittämään kuulemisen mahdollisuutta. Yleinen edunvalvoja oli myös osittain myynyt tai muuten luovuttanut taikka hävittänyt päämiehen asunnossa ollutta irtainta omaisuutta päämiehen mielipidettä tiedustelematta tai kuulemismahdollisuutta enemmän erikseen tapauskohtaisesti selvittämättä.

Holhoustoimilain säännös edunvalvojan velvollisuudesta kuulla päämiestä ennen merkittäviin toimiin ryhtymistä on sinänsä tulkinnanvarainen jättäen edunvalvojalle harkintavaltaa muun muassa siinä, milloin päämiehen voidaan katsoa ymmärtävän sen toimen merkityksen, johon edunvalvoja on ryhtymässä. Siitä ei kuitenkaan toisaalta ole epäselvyyttä, etteivätkö päämiehen omana kotina käyttämän asunnon myyminen ja asunnon tyhjentäminen olisi laissa tarkoitettuja päämiehen näkökulmasta tärkeitä asioita. Toisaalta edunvalvojan velvollisuus kuulla päämiestä tällaisissa tärkeissä asioissa konkretisoituu lain mukaan vasta silloin, jos päämies kykenee ymmärtämään asian merkityksen. Myös maistraattia lupa-asian käsittelyssä velvoittava päämiehen kuulemistä koskeva säännös on tulkinnanvarainen.

Laista tai sen esitöistä ei esillä olevana ajankohtana ollut löydettävissä selkeää oikeusohjetta sen varalle, miten päämiehen kyky ymmärtää asian merkitys määritellään tai selvitetään lupa-asian käsittelyn eri vaiheissa. Myöskään oikeusasiamies ei voi kirjallisessa kantelumenettelyssä ratkaista sitä, mikä päämiehen ymmärryskyky on ollut kulloisessakin yksittäistapauksessa.

Nyt esillä olevassa tapauksessa yleisen edunvalvojan käsitys päämiehen ymmärryskyvystä oli käytännössä perustunut muihin seikkoihin kuin päämiehen henkilökohtaiseen tapaamiseen ja kuulemiseen. Merkittävään asemaan edunvalvojan arvioinnissa oli mielestäni noussut päämiehestä lähes vuotta ennen lupahakemuksen tekemistä edunvalvojan määräämisasiassa laadittu lääkärintuoto. Maistraatti puolestaan oli luottanut siihen, että yleinen edunvalvoja oli riittävällä tavalla selvittänyt päämiehen kyvyn ymmärtää asian merkitys. Kaiken kaikkiaan päämies itse oli nyt jäänyt oman asiansa käsittelyssä täysin ulkopuoliseksi.

Kun olen edellä tarkastellut erikseen yhtäältä yleisen edunvalvojan ja toisaalta maistraatin menettelyä, en ole kummankaan osalta voinut löytää sellaisia perusteita, että kyseisten tahojen menettelyä olisi yksittäin arvioituna voitu pitää kauttaaltaan yksiselitteisesti erityisen moitittavana johtuen juuri asiaa koskevan sääntelyn tulkinnanvaraisuudesta. Kyse ei siten nyt ole ollut esimerkiksi sellaisesta virkatoiminnassa noudatettaviin säännöksiin ja määräyksiin perustuvan virkavelvollisuuden tahallisesta tai tuottamuksellisesta rikkomisesta, joka voisi täyttää virkavelvollisuuden tai tuottamuksellisen virkavelvollisuuden rikkomisen tunnusmerkistön tai joka automaattisesti vaikuttaisi tehdyn oikeustoimen pätevyteen.

Puutteet edunvalvojan ja päämiehen yhteistoiminnassa ovat sikäli myös jo korjautuneet, että asianomainen yleinen edunvalvoja ei ole enää toiminut kyseessä olevan päämiehen edunvalvojana. Asia ei siten ole ollut enää esimerkiksi edunvalvojan sopivuuden arvioimisen näkökulmasta ajankohtainen.

Sen sijaan päämiehen mutta myös sellaisen ulkopuolisen arvioitsijan näkökulmasta, jolle edunvalvontajärjestelmä ei välttämättä näyttäydä kovinkaan yksiselitteisenä ja selkeänä, yleisen edunvalvojan ja maistraatin toiminnan kokonaisuus johtaa eräänlaisena yhteisvaikutuksena väistämättä johtopäätöksen, että päämiehen oikeusturva ei nyt ollut toteutunut täysin asianmukaisesti. Tästä näkökulmasta kyse on myös siitä mielikuvasta, jonka eri tahojen toiminta kokonaisuutena synnyttää edunvalvontajärjestelmän luotettavuudesta yleisön silmissä. Täysin ymmärrettävästi voi olla vaikea mieltää, että voimassa oleva holhouslainsäädäntö siihen sisältyvine päämiehen ymmärryskyvyn arvioimiseen liittyvine harkinnanvaraisuuksineen sinänsä mahdollistaa lupamenettelyssä sen, että päämiehen oma koti voidaan myydä päämiehen tietämättä.

Päämiehen omana kotina käyttämän asunnon myyminen on päämiehen näkökulmasta hyvin merkittävä asia ainakin kahdella tapaa. Yhtäältä omaan kotiin liittyy paljon tunnearvoa ja muita inhimillisiä tekijöitä, joita ei voi rahalla mitata. Toisaalta useilla oma asunto muodostaa myös merkittävimmän osan kokonaisvarallisuudesta.

Vaikka sekä yleisen edunvalvojan että maistraatin selvityksistä on pääteltävissä, että mainitut tahot olisivat nähtävästikin toimineet samalla tavalla siitäkin huolimatta, että päämiestä olisi kuultu ja tämä olisi vastustanut myymistä, en kuitenkaan voi pitää lupamenettelyä kokonaisuutena tarkastellen täysin asianmukaisena, jos kyse on päämiehen oman kodin myymisestä eikä päämiestä asian käsittelyn missään vaiheessa edes yritetä kuulla. Tämä ei ole sopusoinnussa päämiehen yksityisyyden suojan eikä sen päämiehen itsemääräämisoikeuteen liittyvän holhoustoimilain tausta-ajatuksen kanssa, että päämiehelle tulee pyrkiä turvaamaan mahdollisuus osallistua häntä itseään koskevaan tärkeään päätöksentekoon. Päämiehen itsemääräämisoikeus ja hänen vaikutusmahdollisuuksiensa turvaaminen

saavatkin tällaisessa yksityisyyttä voimakkaasti koskevassa päätöksenteossa korostuneen merkityksen.

Edellä esittämistäni syistä katson, että oman kodin myymisen kyseessä ollen kynnys päämiehen kuulemiselle on syytä pitää hyvin matalana siitäkin huolimatta, että edunvalvojan käytettävissä oleva lääketieteellinen aineisto ehkä joissakin suhteissa kyseenalaistaisi päämiehen ymmärryskyvyn. On tärkeää, että ymmärryskyvyltään ehkä heikonkin päämiehen kanssa asiasta edes pyritään keskustelemaan. Tällöin on mahdollista minimoida sellaista hyvän edunvalvontatavan vastaista lopputulosta, jossa toimenpide tulee vasta jälkikäteen päämiehen tietoon.

Saatan edellä esittämäni käsityksen yhteisesti sekä yleisen edunvalvojan että maistraatin tietoon.

5

TOIMENPITEET

Saatan Tampereen oikeusaputoimiston 2. yleisen edunvalvojan tietoon edellä kohdissa 3.1.2, 3.2, 3.4 ja 4 esittämäni käsitykset. Lisäksi kiinnitän hänen huomiotaan edellä kohdissa 3.3, 3.5.2 ja 3.6 esittämäni.

Saatan Tampereen maistraatin henkikirjoittajan ja esittelijän tietoon edellä kohdissa 3.7.2 ja 4 esittämäni käsitykset.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen päätöksestäni mainituille henkilöille. Lisäksi lähetän päätökseni tiedoksi Tampereen oikeusaputoimiston johtavalle yleiselle edunvalvojalle.

Vielä lähetän päätökseni tiedoksi holhustoimilainsäädännöstä ja yleisen edunvalvonnan kehittämistä vastaavalle oikeusministeriölle sekä maistraattien ohjauksesta vastaavalle Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikölle.

Päämiehen asiamiehen tänne toimittamat asiakirjat palautetaan hänelle.